

dr hab. Barbara Weigl, emerytowany profesor
Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie
oraz
Uniwersytetu SWPS, Wydział we Wrocławiu

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr Iwony Nowakowskiej

„Zaangażowanie młodych dorosłych w wolontariat: między dobrem własnym
a dobrem innych oraz nastawieniem na teraźniejszość i przyszłość”

- napisanej pod kierunkiem dr hab. Ireny Jelonkiewicz-Sterianos (promotor główny)
i dr Ewy Witkowskiej (promotor pomocniczy)

w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w 2022 roku

Przedłożona do recenzji praca to, w swoim zamyśle, ambitny projekt badawczy. Autorka zaplanowała i zrealizowała trzy badania dotyczące problematyki ważnej społecznie, osadziła swoje rozważania i analizy w kontekście klasycznych oraz współczesnych teorii i badań psychologicznych, skorzystała ze zróżnicowanych metod badawczych, zaproponowała drogi wykorzystania własnych wyników w praktyce społecznej. Są to duże zalety pracy. W recenzji omówię je wszystkie.

Na wstępie warto zaznaczyć, że badania analizowane w rozprawie doktorskiej mgr Iwony Nowakowskiej powstawały w czasie pandemii Covid-19. Nie były to sprzyjające czasy dla badań psychologicznych. Badacze musieli realizować zaplanowane procedury zdalnie (on-line), nie mieli możliwości pełnej kontroli nad doborem osób badanych i przebiegiem wypełniania kwestionariuszy, ochotnicy (dobrowolnie zgłaszający się do badań poprzez portale społecznościowe) nie byli próbą reprezentatywną itp. Autorka rozprawy miała świadomość tych ograniczeń i wprowadzała do swoich internetowych badań procedury zabezpieczające, które opisała w pracy. Z drugiej strony, doktorantka dbała o komfort psychiczny osób badanych i zachowanie wysokich standardów etycznych wszystkich wdrożonych procedur. Wyrażało się to we wnioskowaniu (i jej uzyskaniu) o zgodę na badania uczelnianej Komisji Etyki Badań Naukowych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej, a także w sposobie formułowaniu instrukcji dla osób badanych

(dobrowolność, anonimowość, brak nacisku i jakiegokolwiek manipulacji). Obserwując od wielu lat badania z zakresu psychologii społecznej, w tym sławne badania eksperymentalne, można zdać sobie sprawę z postępu (a zarazem wzrostu wymagań i trudności dla realizatorów) w tworzeniu relacji badacz- osoby badane.

Głównym tematem dysertacji doktorskiej mgr Iwony Nowakowskiej jest wolontariat młodych dorosłych. Autorka chce w rzetelny, naukowy sposób poznać okoliczności podejmowania działalności wolontariackiej, jej osobowościowe determinanty (czy korelaty), specyfikę przebiegu tej aktywności, możliwość przewidywania kontynuacji bądź rezygnacji z wolontariatu, rolę kontekstu społecznego i specyfiki organizacji w ramach których młodzi ludzie decydują się na ten typ prospołecznej działalności. Wspomniałam na początku recenzji, że jest to obszar ważny społecznie. Działalność organizacji pozarządowych i ich wpływ na rzeczywistość jest jednym z filarów społeczeństwa obywatelskiego. Nieodpłatne udzielanie pomocy osobom potrzebującym, angażowanie się na rzecz społeczności lokalnych, dobrowolna aktywność w przypadku klęsk żywiołowych bądź technologicznych, udział w akcjach prospołecznych i charytatywnych są przykładami działań pożądaných społecznie, budujących wspólnoty ludzkie. Im więcej wiemy o istocie tych działań, motywacji do nich, czynnikach skłaniających do aktywności – tym większa szansa na przeciwstawianie się manipulacji, agresji i anomii społecznej. Fakt podjęcia badań w tym obszarze jest przykładem (używając górnolotnego języka) służebnej roli nauki wobec zjawisk społecznych. Pochwalam zaangażowanie młodych naukowców w obszary ważne społecznie.

Badania psychologiczne dotyczące prospołeczności i pomagania mają długą historię (choć nieporównywalnie mniejszą niż np. badania agresji). Autorka dysertacji wykazuje się znajomością problematyki i literatury przedmiotu. W swojej pracy odwołuje się do prawie 350 pozycji bibliograficznych, głównie anglo- i, w mniejszym stopniu, polskojęzycznych. Znajdują się tam dzieła klasyczne, z lat dawniejszych, stanowiące podwaliny rozważań autorki (np. Homans, 1958; Schwartz, 1970; Cialdini, 1976 i 1973; Reykowski, 1979; Karyłowski, 1982; Zimbardo, 1997, 1999), jak i pozycje współczesne (XXI- wieczne) z literatury polskiej i światowej (ostatnie cytowane

artykuły pochodzą z 2022 roku). Literatura przytaczana jest z dużą kompetencją i uważnością.

Część empiryczna pracy jest zróżnicowana. Dwa pierwsze badania mają charakter ilościowy, badanie trzecie jest oparte o jakościową analizę doświadczeń wolontariuszy.

Celem badania pierwszego (badanie I, rozdział III pracy) było opisanie i porównanie wybranych własności psychologicznych osób podejmujących działalność wolontariacką i osób niezaangażowanych w ten typ aktywności społecznej. Uszczegółowieniem problemu było pytanie, czy da się zidentyfikować charakterystyczne profile psychologiczne wśród grup wolontariuszy. Autorka pracy starała się zmierzyć kwestionariuszami samoopisowymi empatię, orientację społeczną, impulsywność i perspektywy czasowe. Zdecydowała się na użycie standardowych i znanych narzędzi diagnostycznych, w jednym przypadku adaptowanych do potrzeb pracy. Autorka zebrała dane od ponad 400 osób. Ciekawym wynikiem tego badania było wykazanie, że wśród wolontariuszy można wyodrębnić grupy o odmiennych profilach psychologicznych, a co za tym idzie odmiennych motywacjach i innej gotowości do podejmowania i kontynuacji aktywności wolontariackiej. Ustalenie to zaprzecza stereotypowej tezie o jednolitości grupy młodych wolontariuszy (jako „dobrych ludzi”, społeczników o proweniencji religijnej bądź harcerskiej) i przeciwstawianiu ich „innym” – niezaangażowanym społecznie indywidualistom. Można oczywiście spierać się o to jakie cechy osobowości są ważne (o ile jakiegokolwiek są) dla podejmowania i realizacji działań prospołecznych, ale uważam że decyzja o wymiarach i użytych narzędziach pomiaru psychologicznego jest autonomicznym wyborem doktorantki i (o ile jest uzasadniona teorią i/lub dotychczasowymi danymi empirycznymi bądź ich niedostatkami) - należy ją przyjąć z pokorą i zaciekawieniem.

Badanie II (główne, przedstawione w rozdziale IV dysertacji) poświęcone było analizie dwóch problemów. Po pierwsze, sprawdzano w nim wewnętrzne zróżnicowanie grup wolontariuszy pod względem ew. konstelacji cech związanych z aspektem temporalnym i społecznym oraz możliwości predykcje wyróżnionych modeli. Po drugie, analizowano doświadczenia wolontariuszy w organizacjach pozarządowych i ich znaczenie dla deklarowanego zaangażowania w przyszłości. Do

analiz włączono dane od 245 osób, co w połączeniu z badaniem pierwszym tworzy całkiem pokaźną próbę badawczą. Ciekawym wynikiem tego fragmentu badań było uwypuklenie roli empatii poznawczej (a nie emocjonalnej) dla przewidywania zaangażowania społecznego w przyszłości. Ważną ramą teoretyczną (i jednocześnie cennym osobiście wątkiem dla recenzentki) było odwołanie się doktorantki do koncepcji prospołeczności motywowanej egzo-, endo- i ipsocentrycznie, sformułowanej w latach 80- na Uniwersytecie Warszawskim przez Janusza Reykowskiego i Jerzego Karyłowskiego. Nieczęsto się zdarza aby młodzi psychologowie czerpali z rodzimych, klasycznych już źródeł.

Badanie III zaprezentowane w piątym rozdziale pracy oparte jest o inny paradygmat metodologiczny niż badania poprzednie, ale jest konsekwentnym rozwinięciem podejmowanej wcześniej tematyki. Doktorantka postanowiła dotrzeć do osobistych motywacji wybranych wolontariuszy i spytać ich o przekonania związane z podjęciem wolontariatu i kontynuowaniem go przez dłuższy czas. Badanie polegało na indywidualnej rozmowie (pół-ustrukturalizowanym wywiadzie) prowadzonej on-line, analizowanej później przez sędziów kompetentnych według metodologii interpretacyjnej analizy fenomenologicznej. Autorka postanowiła pogłębić swoją wiedzę o wolontariuszach działających w warunkach niebezpiecznych i mocno stymulujących (funkcjonariusze Ochotniczej Straży Pożarnej) oraz wolontariuszach pracujących w skrajnie odmiennych warunkach (systematyczne asystowanie i pomoc seniorom). Ważnym aspektem omawianego badania jest oddanie głosu samym wolontariuszom i próba analizy ich rzeczywistych doświadczeń. Badanie jest bliższe podejściu klinicznemu i bardziej „trafne ekologicznie” niż analizy ilościowe. Jednocześnie autorka pracy dokłada starań aby uzyskane przez nią wyniki miały charakter naukowy i możliwy do interpretacji, a nie były tylko opisem etnograficznym poszczególnych osób. Doktorantka realizuje wszystkie wymogi stawiane jakościowym analizom tekstów (transkrypcja, kilkakrotne czytanie, kodowanie, oceny formułowane przez sędziów kompetentnych, szacowanie zgodności ocen, wybór cytatów, użycie oprogramowania komputerowego ATLAS). Uważam, że autorka pracy, pani mgr Iwona Nowakowska wykazała się biegłością zarówno w ilościowych, jak i jakościowych

analizach pozyskanego materiału empirycznego – co traktuję jako ważną kompetencję autorki.

Pewien niedosyt pozostawia część pracy nazwana „Podsumowanie cyklu badań” (rozdział VI). Pani mgr Iwona Nowakowska omawia tam wybrane rezultaty, ale brak jest próby intelektualnej syntezy i głębszej interpretacji wyników wskazujących na potwierdzenie (bądź przeciwnie) wstępnych oczekiwań autorki. Fragment dyskusyjno-interpretacyjny jest zaskakująco krótki. Sądzę, że doktorantka mogła rozbudować tę część pracy i zaproponować czytelnikowi własne rozważania szerzej interpretujące uzyskane rezultaty. Krótki, ale ważny jest akapit „Implikacje praktyczne”. Autorka pracy formułuje w nim przekaz do osób zarządzających organizacjami pozarządowymi i rekomenduje staranne i uważne „dopasowywanie” zadań (czasu ich trwania i specyfiki) do indywidualnej charakterystyki wolontariusza i rozpoznania jego potrzeb.

Przechodząc do konkluzji recenzji pracy doktorskiej mgr Iwony Nowakowskiej stwierdzam, że przedstawiona praca jest dziełem mającym znaczenie dla nauki, a także praktyki społecznej. **Rozprawa „Zaangażowanie młodych dorosłych w wolontariat: między dobrem własnym a dobrem innych oraz nastawieniem na teraźniejszość i przyszłość”** odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. Z 2022 r., poz 574 z późn. zm.) i może być podstawą do ubiegania się o stopień doktora.

Barbara Weigl

Warszawa, dnia 16 sierpnia 2022 r.